

rétoriky nepoužívaly. Přesto jsou – podobně jako strany levicové – terčem autorovy kritiky, byť pouze v jedné konkrétní rovině. Tou je tzv. kulturní rasismus slovinských politických stran, které nadužívají hodnocení jako „tradiční slovinský charakter“, „vrozené slovinské ctnosti“ apod.

Na Dragošův esej nepřimo navazuje pátý esej autorů Sandry B. Hrvatín a Lenarta J. Kučiče, v němž nás seznamují s výsledkem zkoumání průběhu předvolební kampaně na internetu. Právě internet je médiem, které nelze mocensky ovládat, ovšem z výsledku zkoumání vyplývá, že většina politických subjektů ve Slovinsku možnost tzv. e-kampaně příliš nevyužívá. Internetové strany jednotlivých subjektů jsou formální nutností, ale jejich obsahem je prakticky jen to, co již bylo publikováno v jiných mediálních podobách. Stránky jsou zastaralé, neúplné, prázdné nebo dokonce nedostupné; kritiku lze ovšem vztáhnout také na jiné politické instituce (úřady, agentury apod.). Tato skutečnost neodpovídá proklamacím vládních kabinetů, v nichž dokonce zasedá také ministr pro informační společnost.

Posledním textem sborníku (v pořadí ovšem čtvrtým) je esej Mitji Velikonji pojednávající o prezentaci politických subjektů na billboardech. Tematicky se obsah billboardů soustředil na pozitivní kampaň, přičemž všechny politické subjekty nabízely voličům prakticky totéž – rychlý hospodářský růst, nová pracovní místa, snižování sociálních rozdílů apod. Na plakátech se objevilo jen velmi malé množství politických symbolů, žádná ze stran dokonce nepoužila ani barvy národní vlajky. Na billboardech se většinou objevili hlavní představitelé jednotlivých stran; jediná LDS použila vedle obličeje svého předsedy J. Drnovška některé známé herce a zpěváky. Pokud se na plakátech objevily ženy, pak jediné v roli pasivních obdivovatelek (např. manželka předsedy pravice strany Nové Slovinsko (NSi) A. Bajuka je na plakátu umístěna mírně do pozadí a obdivně ke svému muži vzhlíží, podobně také Drnovšek a známá herečka).

Sborník pěti esejů o průvodních znacích volební kampaně před slovinskými parlamentními volbami může být přínosným textem také pro českého čtenáře. Většina problémů, o kterých autoři pojednávají, se totiž do značné míry týká také české společnosti a politiky, ve slovinských příkladech navíc mnohdy najdeme řadu kulturně-politických vzorců společných většině zemí střední Evropy.

Ladislav Cabada

Miroslav Kollár a Grigorij Mesežnikov (eds.):

SLOVENSKO 2000. SÚHRNNÁ SPRÁVA O STAVE SPOLOČNOSTI.

Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2000, 790 strán.

Veda napreduje hlavne alebo len vtedy, keď sa navzájom kritizujú závery výskumov vedcov. Veda toleruje prvý omyl, ale nie vedomé opakovanie tých istých chýb. Je preto viac ako nutné, aby sa kriticky zhodnotil zborník prác, ktorý si dal za úlohu zaznamenať „vývoj krajiny vo všetkých dôležitých oblastiach verejného života“ (s. 5). Ak aj mnohé príspevky v zborníku nemožno hodnotiť jednoznačne ako vedecké, stále sa stávajú potenciálnym zdrojom informácií pre vedcov. Podľa slov Grigorija Mesežnikova, jedného z editorov a súčasne prezidenta IVO, „Súhrnná správa je dnes najcitovanejším slovanským spoločenskovedným zdrojom doma aj v zahraničí“ (Dominofórum č. 50/2000). To je potom dostatočný dôvod na kritiku tohto „magnum opus“ slovanských spoločenských vied. Existuje aj jednoduchší dôvod na recenziu tejto publikácie. Kniha je skvele zeditovaná, a takáto práca editorov, redaktorov ako aj autorov a lektorov si zaslúži serióznou kritický pohľad na ich diele. Po piatich rokoch by už nemal byť dôvod

tolerovať veľké ale ani stredné chyby. Cieľom kritiky by malo byť v prvom rade zlepšenie publikovaného v budúcnosti, keďže iste každý uzná, že správa o stave spoločnosti za roky 1999–2000 je podstatne lepšia ako úplne prvá správa. Veľmi kritické ohlasy na publikovanú správu sme našli v týždenníku Dominofórum. Zuzana Wienk napísala o recenzovanej publikácii v týždenníku Dominofórum (č. 49/2000) o.i. že „sa v niektorých častiach stáva skôr databázou informácií a udalostí než inšpiráciou a výzvou.“ Svoju recenziu ukončila slovami, že: „Ak verejnú diskusiu o identite spoločnosti nevedú médiá, je to škoda. Ak ju však nezakladá ani intelektuálna elita, je to premárnená šanca“. Aká je teda súhrnná správa Slovensko 2000? Nie je možné pre jednotlivca posúdiť pravdivosť a aktuálnosť všetkých kapitol. Preto niektoré kapitoly zhodnotím podrobnejšie ako iné, a väčšinu z nich – aj z priestorových dôvodov – ponechám bez komentára.

Zdá sa, že kapitola o turizme by nikomu nechýbala, ale priestor sa mohol dať doprave a poštám, širšej analýze zistení Najvyššieho kontrolného úradu a Protimonopolného úradu. Aj prvá kapitola mohla byť rozdelená minimálne na dve samostatné časti. Len ten, kto niečo v živote zeditoval, vie posúdiť náročnosť takéhoto projektu. Preto treba oceniť kvalitu prác editorov a celého kolektívu. Aj jazykové redaktorky odvedli skvelú prácu, keď možno nájsť len niekoľko drobných chýb, čo je pri danom počte strán a časovom strese obdivuhodný výkon. Aj obálka je pekná a symbolická (otvárajúce sa dvere do Európy), grafická úprava prehľadná. Prínosom je aj stručná anotácia jednotlivých kapitol v angličtine v závere. Možno by sa hodilo dať tieto jasne naznačiť niekde na začiatku, že kniha má aj anglické zhrnutie jednotlivých kapitol v závere. Plusom je aj rozhodnutie editorov, že kniha bude nabudúce vychádzať „vždy v závere príslušného roka“ (s. 6). Dúfam, že autori tým mysleli to, že bude pokrývať celý kalendárny

rok. Netreba sa ponáhľať s vydávaním dokumentov a analýz. Úplne stačí ak ďalšia správa vyjde niekedy v marci alebo apríli roku 2002. Pozitívne hodnotím aj častú timovosť autorstva kapitol.

Nachádzame niektoré detaily práce, ktoré akosi mi prekážajú pri celkovom dojme v snahe o dokonalosť. Podrobné delenie obsahu jednotlivých kapitol podľa, dá sa povedať, nemeckého vzoru, je bežné v našom regióne, ale možno by bolo vhodnejšie písať veľkými písmenami názvy kapitol a názvy podkapitol malými písmenami. Bolo by to logickejšie aj čitateľnejšie. Nevie, či doslovný preklad „organizovaných záujmov“ ako „Organized Interests“ je primeraný. Nebolo by lepšie toto slovné spojenie preložiť ako „Special Interests (alebo Pressure Groups) and Lobby Groups“? Fotografické spravodajstvo je miestami sterilné. Napríklad na čo je komu letecký záber na jadrovú elektrárňu Mochovce? Alebo drevorubač-požiariak pri pílení stromu v horiacom lese? Prípadne záber na čmudiacu komínu VSŽ?

Prvé, čo človeku napadne po dočítaní najrozsiahlejšej kapitoly – o vnútropolitickom vývoji – je, že by sa dala a mala skratiť zo súčasných asi 120 strán na tretinu až štvrtinu. Ani na minútu nespochybňujem náročnosť napísania takejto štúdie, len si myslím, že nie je potrebná taká rozsiahla chronológia. Niektoré časti pritom nielenže sú zbytočné, ale sú aj nevhodné. Tak napríklad zaznamenanie vyhlásenia prezidenta o súčasnom bytí katolíkom i komunistom za komunizmu a o niektorých jeho obvineniach zo spolupráce s ŠtB (s. 31). Na zhodnotenie činnosti prezidenta by stačil veľmi dobre napísaný odsek na strane 36. Tým nechcem znevažovať úrad prezidenta, len dosiahnuť hutnosť recenzovanej práce. Ak autor spomína priority vlády na rok 2000 (s. 37), bolo vhodné aspoň sumárne zhodnotiť ich plnenie, neplnenie resp. čiastočné plnenie. Iste, väčšinou sú náplňou ďalších kapitol, ale aj tak by to bolo užitočné. Užitočné by bolo aj zhodnotiť priebežné plnenie vládného vyhlásenia.

Právnicki (až piati) sa zrealizovali v druhej kapitole. Nesúhlasím s nimi, že Ústava SR je postihnutá deficitom legitimacy, keďže „... bola prijatá poslancami reprezentujúcimi necelú polovicu oprávnených voličov, bez akejkolvek normatívne významnej účasti elektorátu“ a o.i. „sporadicky zlyháva v plnení svojho základného poslanca stabilizovať a efektívne regulovať právny poriadok“ (s. 127). K prvej námietke len toľko, že čo potom povedať o legitimitate Ústavy USA, ktorú prijali bieli muži (ženy a otroci boli vylúčení). Námietka tiež neobstojí, keďže pri existujúcich volebných pravidlách a možnostiach zmeniť alebo prijať ústavu len v parlamente (namiesto ľudového plebiscitu), je odvolávanie sa na podporu menšej časti elektorátu príliš zjednodušujúce. K druhej námietke sa dá povedať, že ústava nezlyháva, ale zlyhávajú ľudia. Ale je súčasne pravda, že čím viacej zlyhávajú ľudia a nepísané pravidlá, tým viacej potrebujeme presne stanovené pravidlá hry. Právnicki vykreslili vcelku dosť pochmúrny (ale realistický) obraz možnosti presadzovania spravodlivosti na Slovensku. Oprávnené tiež poukázali na skutočnosť, že nová vláda sa viac zaoberá sebou ako širšími celospoločenskými problémami.

Rómske etnikum nám robí starosti. Svedčí o tom samostatná kapitola v rozsahu 47 strán. Prečo ale potom by neriešenie tohto problému malo vyhovovať niektorým samosprávam (s. 196), zostáva nejasné. Tiež nie je jasné, prečo možno považovať za „projekty zásadného charakteru“ (s. 202) napríklad monitoring situácie rómskych osád alebo projekt realizovaný v obci Svinia. Autor píše, že časť z organizácií venujúcich sa Rómom „dosiahla významné úspechy pri zlepšovaní socio-ekonomického statusu rómskej menšiny...“ (s. 207). Bolo by užitočné uviesť ako sa to prejavilo a kde konkrétne. Na jednej strane autor považuje za rasovú diskrimináciu zaznamenávanie národnosti u Rómov, ktorí sa dostanú do styku s úradmi (s. 208), na druhej strane sám takúto tabuľku publikuje na stranách 223 až 225. V každom prípade, ako chceme analyzo-

vať rómsky (alebo akýkoľvek) problém bez dôkladného poznania situácie?

Kapitola venujúca sa školstvu a vede sa vo veľkej miere venuje komentovaniu návrhu koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania na Slovensku a chystaným zmenami vo financovaní vedy a výskumu. Ak by sa predložila kratšia verzia spomenutého návrhu, tak by kapitola bola možno zaujímavejšia. Ale ešte zaujímavejšie by bolo vedieť vekovú a kvalifikačnú štruktúru učiteľov na rôznych stupňoch škôl, ich obmenu od roku 1989, porovnanie slovenských študentov so zahraničnými (resp. ich úspechy na odborných olympiádach v zahraničí), ohodnotenie kvality výuky a výskumu (ak sa to nedá, o čom to svedčí?), atď.

Kapitola venujúca sa médiám sa drží tradičného zamerania na zmeny vo vedeniach redakcií, zmeny vydavateľov, trochu aj problémom s distribúciou tlače, tradičnému problému s mediálnym zákonodarstvom a plánom na vytvorenie orgánu riešiacieho etické problémy v žurnalistike. Chýba viac slov o tlakoch vydavateľov a vlastníkov (nielen zahraničných) na politicky orientované spravodajstvo, resp. na ignorovanie určitých tém a zdôrazňovanie iných, o aktuálnych etických problémoch, o súdnych procesoch vedených proti médiám alebo proti žurnalistom, o činnosti Slovenského syndikátu novinárov, o zmenách v mediálnom zákonodarstve v roku 2000, o činnosti (teraz) Rady pre vysielanie a retransmisiu, Rady STV a Rozhlasovej rady, o profesionalite slovenských žurnalistov a ich úlohe v politike a spoločnosti, o podiele jednotlivých politických subjektov a iných subjektov v médiách (hlavne v spravodajstve STV), atď. Samotné personálne zmeny sú zaujímavé len z veľmi krátkodobého hľadiska a majetkové zmeny nie sú transparentné, takže sú založené – nevyhnutne – na čiastkových, často ťažko overiteľných informáciách. Drobné chyby sa tiež vyskytli, napríklad náklad denníka Hospodárske noviny je raz uvádzaný ako okolo 40 000 (s. 673) a štyrikrát iba okolo 23 000 výtlačkov (s. 677).

Ukazuje sa, že by bolo vhodné vopred znovu premyslieť štruktúru jednotlivých kapitol. Tvrdim, že nie je problém dosiahnuť užitočnosť poskytnutých informácií a ich zaujímavosť.

Päťdesiatpäť stranová kronika udalostí je vhodnou súčasťou práce, lenže tiež mám dojem, že niektoré zaznamenané „udalosti“ v skutočnosti udalosťami v pravom zmysle slova neboli. Všeobecne, vhodnejšie by bolo delenie udalostí na domácu politiku, zahraničné vzťahy, ekonomiku, kultúru a – prípadne – šport. Súčasný prehľad nie je veľmi prehľadný a preto ani funkčný. Celkovo som napočítal len za január 1999 viac ako dvadsať takýchto bezvýznamných udalostí z celkového počtu 40 „udalostí“. Napríklad, načo je komu potrebné vedieť, že 20. 1. 1999 podpredseda NR SR Béla Bugár prijal ombudsmana pre menšiny maďarského parlamentu?

Nie je celkom v poriadku, keď časť autorov stále tvoria politici, resp. členovia politických strán a časť lektorov stále tvoria aktívni politici alebo štátni zamestnanci. Nemožno preto tvrdiť „s absolútnou istotou“, že „sa podarilo oddeliť rolu experta od roly verejného činiteľa“ (s. 6). Dosiahol sa významný posun, to áno. Jasným plusom však je, že editori dali veľký priestor strednej a nastupujúcej mladšej generácii. Menej pozitívne treba hodnotiť príliš veľké množstvo autorov zo združenia M.E.S.A. 10, keďže nejde o ideologicky bezfarebné zoskupenie.

Naozaj platilo, že „...politické strany tvoriace vládnucu koalíciu sa bezvýhradne pridržiavali princípov moderného parlamentarizmu, konštitucionalizmu a právneho štátu“ (s. 37)? Ako potom autor zhodnotí Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 30/1999 z 28. júna 1999 zverejnené v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 182/1999, ktoré označilo zmenu podmienok amnestie udelennej Vladimírom Mečiarom a zmenenú druhým zastupujúcim prezidentom Mikulášom Dzurindom za protiústavnú? Iste, dva senáty ÚS prijali dve odporujúce si roz-

hodnutia, a samotné rozhodnutie bolo kontroverzné. Autor diskutuje tento problém na stranách 48–49 (pozri aj s. 145 a nasl.).

Ďalej, ako potom autor zhodnotí parlamentné iniciatívy KDĽH na zrušenie amnestií? Právnicki v druhej kapitole oprávnené poukázali práve na tieto „právo-štátne neštandardné riešenia“ ako aj na to, že „...súčasná politická reprezentácia zostáva v zajatí niektorých vzorcov správania s nepriaznivými dôsledkami pre rozvoj kultúry právneho štátu“ (s. 127), keď konkrétne poukázali o.i. na problematiku ustanovenia zákona o pôsobení politických strán.

Editori píše v Závere, že „...na Slovensku sa čoraz väčšmi zakoreňovala kultúra vyjednávania, ktorá...znižuje riziko vzniku významnejších spoločenských konfliktov“ (s. 805). Nuž, politici SMK i KDĽH by asi mali iný názor na túto „kultúru vyjednávania“, ktorá sa vyznačovala podrazmi a nedodržiavaním dohôd. Grigorij Mesežnikov použil veľmi diplomatickú formuláciu na označenie tohto javu: „Dôveru medzi koalíčnými partnermi znižovali kroky, ktoré neboli v súlade s predtým dosiahnutými politickými dohodami (pisomnými alebo ústnymi)“ (s. 37). Nuž, aj tak sa to dá povedať, ale prečo by sme mali veci zahmlievať? Tiež mediálne spravodajstvo ale aj rôzne úniky informácií naznačovali, že vládna koalícia viac času strácala vzájomným bojom frakcií ako pri riešení problémov spoločnosti. Slovami, že pôsobenie vládnej koalície „...nebolo úplne zbavené snáh jednotlivých koalíčných partnerov využívať prvky klientelizmu na posilnenie vlastných pozícií“ (s. 44) je opäť veľmi slušným spôsobom povedané to, že klientelizmus bol súčasťou politiky vládnych strán na najvyššej úrovni. Ospravedlňovať rozdelenie si strategických podnikov koalíčnými politickými stranami tým, že „...nebolo možné nájsť vhodnejší a operatívnejší model prevzatia zodpovednosti za vedenie spomínaných podnikov...“ (s. 44), je naozaj príliš zahmlievajúce. Potom už neprekvapuje tvrdenie, že napriek všetkému nešlo o reálnu hrozbu

pre demokraciu (s. 44), ktoré sa zdá byť na pozadí popularity ideovo amorfných a morálne vlašných strán typu HZDS a Smer dosť cynické. Aj podľa prieskumov verejnej mienky sa len tretina občanov (s. 283) stotožňuje s pozitívnym videním vývoja Slovenska. Ak podľa názorov občanov hlavnými problémami Slovenska sú nezamestnanosť a životná úroveň (s. 284), nestálo by za úvahu venovať v budúcej súhrnnej správe najväčšiu pozornosť práve týmto oblastiam, resp. podmienkam, ktoré obmedzujú ich zmenu k lepšiemu? Spolu s bojom proti korupcii, keďže „korupcia na Slovensku dosiahla také rozmery, že vyžaduje zásadné riešenia“ (s. 747).

Chýba aj informácia o celospoločenskom diskurze (mediálny žurnalistický diskurz a užší mediálny intelektuálny diskurz), v ktorom sa mnohokrát skonštatovalo, že Slovensko bolo na konci druhého a na začiatku tretieho tisícročia asi v najväčšom morálnom marazme v moderných dejinách. To, na pozadí relatívne málo kriticky ladennej správy „o stave spoločnosti“, vyzerá skutočne ako správa z iného sveta.

Andrej Školka

Miroslav Pekník a kolektív:

POHLADY NA SLOVENSKÚ POLITIKU. GEOPOLITIKA, SLOVENSKÉ NÁRODNÉ RADY, ČECHOSLOVAKIZMUS.

Bratislava, VEDA, vydavateľstva SAV, 2000, 759 s.

Na Slovensku v posledných rokoch existuje menší boom kníh zahraničných i domácich historikov. Slovenskí historici akoby v posttotalitnom desaťročí chceli splatiť svoj dlh voči laickým záujemcom o históriu, študentom i kolegom z iných, predovšetkým spoločenskovedných disciplín, a tí všetci sa vo zvýšenej miere zaujímajú o dejiny, najmä o históriu 20. storo-

čia a o dejiny svojho národa. Popri čitateľsky neobyčajne úspešných reedíciách ešte v 60. rokoch napísanej monografie Ľubomíra Liptáka *Slovensko v 20. storočí* slovenská odborná i laická verejnosť pozitívne prijala aj práce venované analýze problematiky národno a štátno-emancipačného boja slovenského národa i zlomovým obdobiam novodobých slovenských dejín, knihy o významných predstaviteľoch slovenského politického a verejného života i viaceré syntetické práce o dejinách Slovenska a Slovákov, ktorých autormi sú L. Deák, M. Hronský, J. Jablonický, I. Kamenec, D. Kováč a ďalší historici.

Záujem o diela venované dejinám Slovenska v 20. storočí je pochopiteľný – výskumy, analýzy a hodnotenia tohto obdobia boli donedávna najviac deformované mimovedeckými vplyvmi. Záujem slovenských občanov získať vedecké informácie a poznatky o tomto období svojich dejín stimuloval úsilie historikov, ktorí sa v deväťdesiatych rokoch orientovali predovšetkým na odstránenie deformácií a bielych miest existujúcich v skúmaní a objasnení problematiky novodobých dejín Slovenska a Slovákov.

Medzi práce, ktorých cieľom bolo objasniť donedávna tabuizované či obchádzané témy a obdobia slovenskej histórie a prekonať ideologicky spôsobený schématicizmus ich skúmania, opisu, interpretácie a hodnotenia, patrí aj obsiahly zborník *Pohľady na slovenskú politiku* (s podtitulom *Geopolitika, slovenské národné rady, čechoslovakizmus*), ktorý vydalo vydavateľstvo SAV VEDA v roku 2000.

Zborník, na príprave ktorého sa podieľalo 34 popredných slovenských i českých historikov a politológov vedených Miroslavom Pekníkom, vznikol pod odbornou garanciou Politologického kabinetu SAV. Zborník je rozčlenený do troch častí. Prvá, najrozsiahlejšia časť je venovaná analýze geopolitického postavenia Slovenska v strednej Európe, pričom jej autori venujú pozornosť najmä obdobiu po roku 1918. Druhá časť skúma vývoj slovenských národných rád od revolúcie v rokoch